

Ina revista dals Pajais bass

L'egliada d'in mund spiertal ignorà

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **En ils davos onns d'ina vita deditgada al rumantsch scheva savens il romanist da Sent Jon Pult (1911–1991): «Rumantsch grischun dat forza ed uniu». Auters pievels èn ids ina via sumeglianta. In bel exempel da linguatg cuminaivel malgrad tuts cunfins ans dattan ils Flams en Belgia (6 milliuns) ed ils burgais dals Pajais bass (passa 14 milliuns).** Quests vegnan il pli savens numnads ollandais. Quai n'è dentant betg endretg, cunquai che l'Olanda è be ina part pitschna dals Pajais bass; lez reginam cumpiglia dudesch provinzas, numnadamain l'Olanda dal nord, l'Olanda dal sid cun Amsterdam e Rotterdam, la Frisia cun in linguatg spezial, ed autras nov.

In linguatg per ventg milliuns umans

In segund sbagl pertutga il num dal linguatg cuminaivel. En la tschantscha da mintga di schainsa «l'ollandais» u «il flam», tut tenor sch'i sa tracta dals Pajais bass u da Belgia. Lezza disa premetta però ch'i dettia là dus linguatgs differentes; quai na constat simplamain betg. Per ils passa 20 milliuns olmas vala dapi decennis in standard cuminaivel numnà «Algemeen beschaafd Nederlands» (ABN); «beschaafd» vul dir «furmà, cultivà». Il pled «Nederlands» na disturba betg ils Flams; era lur pajais aveva num pli baul «ils Pajais bass». Co pudess ins numnar lez linguatg per rumantsch? Tgi che legia vegn envidà d'exprimer ina proposta. Suandantamain vegn duvrada la scursanida OF per «ollandais-flam» – plitost che FO che pudess manar en èr il public tujetschin ...

In Ollandais vesa ils Tessinai

1980 han ils Pajais bass e la Belgia stabili entras patg la «Nederlandse Taalunie» (Uniu linguistica ollandaisa-flama, ULOF) per «stimular e finanziair projects en las domenas dal linguatg cuminaivel e da sia litteratura, instrucziun e cultura, aifer e dadora l'intschess linguistic». Trais giadas l'onn publicitgescha l'ULOF la revista «Taalschrift», edida en Olanda dal sid, cun contribuiziuns variadas davart linguatg e cultura. L'emprim numer da 1999 merita l'attenziun speziala dal public svizzer, cunzunt pervi da ses emprim artigel (pp. 3–8) entitulà «Babilon en las Alps». L'autur, Paul Luttikhuis, collavuratur dal «Handelsblad» ollandais, demussa

famigliarità cun la Svizra. Be duas omisiuns vegnan a contristar tgi che legia: Luttikhuis na para da savair ch'i dat ina gasetta quotidiana rumantscha e valladas grischunas da linguatg talian. El punctuescha «la tendenza dals Svizzers da tschantscha taliana, ed anc dapli quella dals Rumantschs, da s'adattar a lur interlocutor» (p. 7). Dals Tessinai scriva l'ch'els «sa sentan strusch periclitads da l'affluenza alemana creschenta che resulta da l'avertura dal tunnel dal Gottard (...). Els profitan da la politica federala a favur dal talian. Il franzos vegn instrui gia en las emprimas classas primaras tessinaias; tiers vegn il tudestg sin in stgalim pli aut» (p. 6). L'autur rapporta manidlamain davart la situaziun dal rumantsch, il rumantsch grischun e la revisiun da l'artigel constituziunal da linguatgs (1996).

Duas cuminanzas, ina sper l'autra

La part principala dal rapport tracta las relaziuns tranter Alemans e Romands. Luttikhuis raquinta d'ina giuvna giurasana ch'era per ir a star per in temp en l'Argovia. «Ses amis manegiavan il pli savens ch'ella battia. Atgnamain sa cartev'la sezza era narra (...). Ella tegneva ils Alemans per lungurus, arrogants e senza umor. Ella als prendeva fitg en mal ch'els avevan impedi l'adesiun da Svizra al Spazi economic europeic entras il referendum da 1992» (p. 3). L'autur punctuescha anc: «Ils Alemans dovran lur dialect cun fanatismo» («fanatiek») (...). Lez cumplitgescha la comunicaziun cun Svizzers d'autra tschantscha; quests sa sentan frustads percorschend ch'il tudestg da scritura ch'els han emprèdi a scola als gidia strusch en la part tudestga da lur agen pajais» (p. 6). Luttikhuis resguarda s'enclergia era l'autra vart. El rapporta d'in giuven da l'Argovia ch'è i a star a Losanna; quai al scuivan ils vischins. La realità l'ha però dischillusiunà. «Ins manegia ch'els Romands hajan orizonts vasts ed il cor avert; quai constat be sch'ins sa discurren franzos cun els. Il tudestg gida strusch a Losanna» (p. 3). «Fitg paucas scolas provan veramain d'instruir en dus linguatgs (...). La citad bilingua da Bienna ha scolas franzosas e scolas tudestgas; las duas cuminanzas na vivan ensemen, mabain ina sper l'autra. (...) La Conferenza svizra dals directurs d'educaziun sa dumonda sch'ins na duess instruir l'englais neutral sco segund linguatg en tuttas scolas, empè d'in'autra lingua na-

ziunala» (p. 8). L'autur concluda dentant cun optimissem: «Igl è evident ch'ils Svizzers tegnan la quadrilinguità per in tratg specific essenzial da lur pajais» (p. 8).

Il linguatg vegn emprèdi er utrò

Auters artitgels da «Taalschrift 1999/1» sa fatschentan cun l'instrucziun per OF en l'exteriur. Students englais da quest linguatg planschan ch'els survegnian ina risposta per englais en ils Pajais bass a lur dumondas d'infurmaziuns en la tschantscha nazionala. Il professor d'OF a l'Universitad da Liverpool als cusseggia pia da reagir cun questa sgnocca: «Jau manegiava che tuts Ollandais discurren ollandais; na discurren era vos betg lez linguatg?» (p. 9). La revista publicitgescha plinavant in diari da viadi en l'Indonesia (pp. 22–26) da Koen Jaspaert, secretari general da l'Ulof. Quest pajais da blers pievels e linguatgs è veramain vegni stgaffi dals Pajais bass che possedevan lezzas inslas enfin 1949. Suentar tschinquanta onns paran ils Indonesians da duvrar anc adina il linguatg da l'anteriura pussanza coloniala. L'autur: «Tar mintga etappa dal viadi crescha in mai il sentiment ch'i naschia qua en Indonesia ina sort moviment per l'OF. Docents e students èn stimulads da l'entusiassem e da la cardientscha en l'avegnir da lez linguatg (...). Ses possess para in trumf important sin la fiera da lavur» (p. 25).

Co scriver ils nums dals esters?

La slavista Nicoline van der Sijs deditgescha in artigel pli tecnic ad in problem fitg actual, numnadamain la transcripziun da nums da requirents d'asil (pp. 27–31). L'autura planscha ch'ins discrimineschia insumma inuagts sco albanais, croat, rumen, tirc etc. sch'ins na transferscha tut lur bustabs, sco ch'ins fa gia per «ã» e «õ» portugais, «ñ» spagnol, «ø» danais e norvegais ed auters pli. Percunter recumond'la da transcriber foneticamain ils plects scrits en in auter alfabet; il medem Russ ha nom Tsjechov per OF, Chekhov per englais, Tchekhov per franzos e Tschechow per tudestg (per rumantsch fiss quai Tschekhov). Van der Sijs concluda: «Pia, lavur datti avunda». Gist quai patratg'ins percorschend la ritgezza ed ils vasts orizonts d'in mund spiertal ch'ins prenda memia pauc serius en l'Europa centrala.

*Adressa: Lange Voorhout 19, Postbus 10595, NL-2501 HN 's Gravenhage. Telefax 0031 070 365 98 18. Posta electronica: secr@ntu.nl